

ÇEVRE KORUNMASI
VE
TOPLUM VEYA DEVLET HAYATI

Prof.Dr. Servet ARMAĞAN*

GİRİŞ

Son zamanlarda yeni bir moda memleketimizde hüküm sürüyor. Bu moda kılık kıyafetle ilgili değil. Tersine davranışlarla ilgilidir. Bu modanın ismi, "**çevrenin korunması**" dır. Veya "**çevrenin korunması için gönüllü olarak çalışmaktır**". Bu yazımızda ve aşağıdaki satırlarda bu modanın, bu davranışın kısa bir tahlilini yapacak ve bazı görüşlerimizi belirteceğiz.

1- Bu modada çeşitli sektörlerde çalışan münevverlerimiz yer alıyor. Bilhassa kadınların rol aldığı görülüyor. Belli olgunluk yaşına ulaşmış kadınlarımız çevrenin korunması için gönüllü olarak hareket etmekte, rozetler dağıtmakta, toplantılar düzenlemektedir. En azından, medyada çevreyi koruyan kimse veya çevre aşığı, çevre için mücadele eden isimler olarak anılmaktadırlar.

2- Bu mücadele çeşitli vasıtalarla yapılıyor. Tabii büyük ölçüde medya kullanılarak yapılıyor. Yani, gazeteler, dergiler ve radyo-televizyon aracılığıyla seslerini duyuruyorlar. Hatta bu uğurda çeşitli kamu kuruluşları aleyhine, bu arada bakanlara ve bakanlıklara karşı davalar açıyorlar. Hatta bu mücadele o kadar şiddetleniyor ki; küfür ve istihza etme, şahsiyet hakları ile uğraşmaya kadar varıyor. Yani çevrenin korunması uğruna gönüllü olarak çalışan kimseler ve bu arada kadınlar, bakanlara ve ilgili belediye başkanlarına küfürler etmekte, şahsiyetlerini küçük düşürücü beyanlarda bulunmaktadırlar.

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Profesörü

3- Basın bütün bunları destekliyor. Gerek yazılı basın gerek görsel basın geniş ölçüde bu konudaki davranışlara ve modaya yer ayırıyor. Hatta ilim adamlarının bir kısmı kendisini çevreye adanmış, çevre için hayatını feda etmiş gibi vasıflarla basında anılıyor. Bakanlardan bir kısmı da, sadece çevre bakanı değil, çevrenin korunması için özel gayret sarfettiklerini ve edeceklerini ve bu uğurda herşeyi yapacaklarını belirtiyorlar. Ve bu şekilde basında kendilerini gösteren ve bir nevi bu konunun öncüsü olarak ortaya çıkıyorlar.

4- Sözün burasında şu soruyu sormak lâzım: Acaba memleketimiz bütün hayatı çevrenin korunması üzerinde mi dönüyor? Veya Dönmeli midir? Bir diğer deyişle kadınıımız, erkeğimizle, gencimiz, ihtiyarımızla; bilim adamlarımızla,, bakanlarımızla birlikte sadece ve sadece çevre korunmasıyla ilgili mi gayret sarfetmemiz gerekiyor? Veya gerekmektedir? Bir diğer deyişle, günümüzde çevre korunması veya çevrenin temiz tutulması için o kadar güzel sloganlar ve güzel beyanlar ileri sürülüyor ki, insan hatırına ister istemez bu soru geliyor. Acaba Türkiye'nin bütün meselesi çevrenin korunması mıdır?

Ben bu konuda daha önce bir kaç teşebbüste bulundum ve yayınlar yaptım. Bunlar İstanbul Hukuk Fakültesi tarafından yayımlanan Prof. Dr. Reha POROY'a armağan ile Prof. Dr. Hayri DOMANIÇ'e armağan 1995- İstanbul, isimli kitapta yayınlandılar. Ayrıca çeşitli toplantılarda İslâm Çevre Hukukunun genel esaslarını ifade eden konferanslar verdim ve hala da bu konu üzerinde amatörce çalışıyorum. Aşağıda da bu konudaki düşüncelerimi açıklamaya çalışacağım.

I- TOPLUM HAYATINDAKİ DENGE

Herhangi bir toplumda dengeli bir hayat vardır. Bir diğer deyişle toplumu idare eden dinamikler, topluma yön veren değerler toplumun üzerine kurulmuş olduğu ihtiyaçlar ve korunması gereken değerler arasında denge vardır. Denge,

zaman zaman biri aleyhine diğeri lehine gelişebilir. Ama herhalde bir dengeden bahsetmek mümkündür. Yani artışı ve eksisiyle bir arada bulunan bir denge. Müsbet tarafı ve menfi tarafıyla birarada bulunan, bulunması gerekli ve bulunması normal olan bir denge sözkonusudur. Toplum hayatında sadece artı olacak, yani sadece kârlı taraflar cereyan edecek, etmelidir diye genel bir kaide yoktur. Müsbet taraflar da olur, olmalıdır, ama menfi taraf da olacaktır; her türlü unsuru, gelişmeyi ve değerlendirmeyi yok saymak mümkün değildir.

Şimdi aşağıdaki misalleri genel olarak sosyal ve hukuk felsefesi açısından değerlendirelim.

A- Mesela toplumda **suçlu** vardır. Tabii suçlu olunca **polis** sözkonusu olur ve **mahkemeler** söz konusu olur. İnsanlar, istenmemekle birlikte, suç işliyorlar. Gerek ceza sahasında **suç** ismini verdiğimiz, gerekse medeni hukuk alanında **hukuk ihlalleri** sözkonusu oluyor. Tabii bütün bu ihlallere karşı bir mahkeme kuruluyor, bir hakim var ve görev yapıyor ve bir polis bu konularla ilgili rol alıyor. İnsanlar arasındaki bu kabil ihtilaflar hukuk ilminin ortaya çıkmasına sebep oluyor.

Bir diğeri misal: **Hasta** vardır toplumda, tabii **hastahane** oluyor ve **doktor** sözkonusu oluyor. Yani insanın hastalanmaması kabil değil. Mutlaka hastalanıyor. Hastalıklar olduğu için tıp ilmi gelişmiş ve ortaya çıkmıştır. Durup dururken herkes doğumundan ölümüne kadar tamamen sağlıklı olarak yaşasa ve ölse, tabii tıp ilmi doğmadığı gibi, hastane denen bir müessese de ortaya çıkmazdı.

Bir diğeri misal: pislik her toplumda vardır. Gerek evlerde, lokantalarda, gerekse cadde, sokak ve park yerlerinde tabii çöp vardır, çöpcü vardır. Bu çöpcüler pisliği gidermek için çalışır. Hijyen ilmi, pisliklerin zararları ve ondan kurtulma çarelerini bize anlatan bir ilmin ismidir.

Biraz daha yakından topluma bakalım: Mesela istihdam diye bir kavram var. İstihdam: insanların belli sahalarda çalışması ve çalıştırılması demektir, çalışabilme imkânlarının düzenlenmesi demektir. İktisat ilminin bir konusu olan istihdam her toplumun bir hedefidir. tam istihdam için her toplum çalışır, her devlet çalışır. ama hiç bir devlette işsizlik oranı % 0 olmuyor. Şu veya bu sebeple olamıyor: insanlar işini beğenmiyor, çalışmadan ürküyor v.s. Bütün bu durumlar iktisat ilminin bir konusu ve iktisat ilminin bir sahasını teşkil ediyor.

Aynı şekilde istihdam yapılırken yani fabrikalar kurulurken, işyerleri açılırken çevrenin korunması hatıra geliyor. Yani istihdam yapalım derken fabrika kuruyoruz. O fabrikada yüzlerce, binlerce insanı çalıştırma yoluna gidiyoruz. Ama bu fabrika çevreyi kirletme neticesi doğuruyor. Bu kaçınılmaz bir netice. Şimdi: bir taraftan istihdam ediyoruz fabrika kurulması için çalışıyoruz. Devlet teşvik uyguluyor, ucuz elektrik veriyor, yer tahsis ediyor, vergiden muaf tutuyor yatırımcıları. Ama çevreyi kirletmeyelim diye o kadar büyük tedbirler alınıyor ki, bu tedbirlerin büyüklüğü o fabrikanın kurulmasına engel oluyor. Yani çevre kanunları şu şu şartları yerine getireceksin, şu şartları yapacaksın diye şartlar koyuyorlar. Fakat bu şartlar o kadar tafsilatlı, o kadar pahalı ki, o fabrika kurulamıyor!

B- Mesela **sanayi** diye bir kavram var. Sanayi bakanlığının sahasına giren fakat **iktisat ilminin** de konusu olan bir konu. Şimdi sanayi olunca veya sanayi ihtiyacı olunca kalkınmaya doğru bir gidiş başlıyor, sanayileşmek suretiyle kalkınma isteğimiz var. Bütün dünyada var, bizde de var. Tabi sanayi olması demek, sanayi tesis etmemiz demek, enerjinin olması demektir. Sanayiye elektrik, yakıt, hammadde gibi diğer kaynakların bulunması lâzım. Bir taraftan sanayi faydalı bir davranış, diğer taraftan enerjinin ortaya çıkması da diğer bir problem: onun masraf var. Etrafa saçtığı kirlilik var. Petrolden

elektrik üretimi gibi, nükleer enerji santralleri gibi Enerji ihtiyacını gidermek için bütün bunların yapılması lâzım ki, sanayinin damarları tıkanmasın.

C- Yine sanayi denildiği zaman vergi hatıra geliyor. Tabii sanayi olduğu zaman büyük bir üretim, büyük bir istihdam, büyük bir ciro ortaya çıkıyor. Ortaya çıkan cironun neticesinde kârlardan vergi alınmıyor. Vergi sanayi olunca ve büyük gelirler olunca sözkonusu oluyor. Olmadığı takdirde vergi olmuyor. Verginin olması için sanayinin olması lâzım.

D- Sanayinin olması demek ticaretin olması demek, mali ve hukuki düzenlemelerin olması demektir. Sanayi tesislerinin şartları, vergi düzeni, burada çalışan insanların hayatı, hakları ve borçları gibi mali ve hukuki düzenlemeler, hatta sınırlamalar getiriliyor. Şimdi diyebilir miyiz ki sanayi olsun ve fakat düzenleme olmasın. Diyemeyiz. Hem sanayi olacak hem de mali ve hukuki düzenlemeler getirilecek. Hatta bazı sahalarda sınırlamalar getirilecek. Gerek işyerlerine ait sınırlamalar, gerek işverenlere ve gerekse işçilere ait sınırlamalar. Yine sanayinin olması demek bankanın olması demek, ticaretin olması demektir. Bankanın olması demek, bankalara ait düzenleme olması demek ve nihayet bütün bu durumlarda bir sınırlama getirilmesi mânasına geliyor.

E- Diğer sektörlerde de aynı şey söz konusudur.

Özetleyecek olursak, toplumdaki dengelerde; gerek iktisadi, gerek sosyal hayatın çeşitli sektörlerinde hukuki, mali v.b. alanlarında artışı, eksisiyle; müsbeti, menfisiyle bir kontrast manzarası vardır. Yani "**tezatlar dünyası**", "**suçlu-polis**" gibi, "**hastalık-hastane**" Hiç bir zaman hatıra getirilmesin ki hiç bir suçlunun bulunmadığı bir toplum vardır. Öyle bir şey hayalden geçerse de ve ideal ise de gerçekleşmiyor.

II- DENGE MUHAFAZA EDİLMELİ DENGESİZ DAVRANIŞLARDAN KAÇINILMALIDIR

Yukarıdan beri verdiğimiz misallerin zorunlu olarak şu neticeleri ortaya çıkardığı söylenebilir:

1- Suçlu vardır. Mahkemeler de vardır, polis te olacaktır. Ama sadece suçlulara iyi muamele yapalım ve bu uğurda her türlü fedakârlığa katlanalım gibi bir davranış toplumda yerleşemez. Neden? Batı dünyasında ve bilhassa Amerika'da görülen bir cereyan şudur: suçlulara hapisanede iyi oda temin etmek, sıcak ve soğuk su temin etmek, televizyon vermek, her türlü hastalığı gidermek, eşinin yanına gelmesine müsaade etmek, hatta zaman zaman dışarıya çıkmasına müsaade etmek v.b.

Bu şekilde suçu unutan, mağduru unutan bir zihniyetle hareket etmek herhalde dengesiz bir davranıştır. Suçlu suç işlediği için mahkum olmuştur ve bu ismi almıştır. Bu sebeple hapisaneye konmuştur. Bu suretle suçlunun ıslah olması hedeflenir. Mağdurun rahat etmesi hedeflenir. Yoksa mağduru düşünmeliyim. Sadece suçluyu düşünelim demek dengesiz bir davranış ortaya çıkarır. Düşünün ki bir insanın kafasını taşla ezen, bir insanın karnını bıçakla deşen bir kimse etrafta gözü yaşlı, ve üzüntülü bir sürü insan bırakıyor. Hapisaneye girdiği zaman da televizyonuyla, sıcak suyuyla ve eşiyile görüşme gibi her türlü rahatlığı sağladığımız takdirde, herhalde o mağdur rahat edemeyecektir. Çünkü hapisane bu gibiler için aranan bir yer olacaktır. Hele toplumumuz gibi hayat seviyesi düşük olan yerlerde hapisane daima aranacaktır.

2- Polis kimseyi dövmesin, göstericilere mani olmasın dersek yine dengesiz hareket etmiş oluruz. Polisin vazifesi kamu düzenini korumaktır, mağduru korumaktır. Suç işlemesine engel olmaktır. Devlet düzenini korumaktır v.s. Bu konuda kanunlar, yönetmelikler çıkarılmıştır, ama polis

kimseyi dövmenin diye genel bir kaide söylemek mümkün değil. Polis zaten haksız dövmüş ise kendisine karşı dava açılabilir. Ona emreden kimseye de dava açılabilir. Ama polis, hiç bir göstericiyi dövmeyecek, hiç bir kadını saçından yakalamayacak, hiç bir talebeyi kolundan tutup sürüklemeyecek diye bir kaide yoktur. Suç işlerse herkesin kolundan tutabilir, herkesi bir binadan dışarı çıkarabilir. Hatta bir hukuk profesörü de suç işlerse onu da yine polis yakalar, yeter ki şartları ortaya çıksın. Çünkü görevinin mahiyetinde yakalama ve dövme fiili vardır. Arzu edilmez kimseyi dövmesi ve kaide değildir kimseyi dövmesi, ama gerektiği zaman döver.

Şimdi toplu gösterilerde, belli yerlerde, belli hakları, belli görüşleri ileri sürmek için gösteri yürüyüşü yapılıyor, ama göstericilere belli sınırları aşmaması ve belli sahalara tecavüz etmemesi telkininde bulunuyor. Polis bir yasak koyuyor. Kaymakam veya valiler yasaklar koyuyor ama bu yasaklara riayet etmeyen bir gösterici tabii ki ya sürüklenecek, ya da coplanacak. Polislere taş atan, şişle saldıran, yumrukla saldıran bir gösterici elbette yakalanacak ve sürüklenecektir.

3- Mesela her talebe üniversiteye girme imkanına kavuşmalıdır. Bu cümle güzel bir cümledir ama dengesiz bir cümledir. Çünkü herkesin üniversiteye girmesi dünyanın hiç bir yerinde gerçekleşmemiş bir olaydır. Gerçekleşmesi ideal de değildir. Böyle bir şey olamaz. Niye? Çünkü herkes üniversitede okuyamaz, zeka seviyesi müsait değildir, herkesin okumasına malî imkânlarda müsaade etmez çok büyük tesisler lazım. Hiç bir devlet bu yükün altından kalkamaz, böyle bir hedef de yoktur. Yani herkes üniversite mezunu olacaktır diye bir hedefin gösterilmesi doğru olmaz.

4- Her mezuna iş bulunması lâzım, hiç bir mezun işsiz kalmamalıdır. Bu çok güzel bir cümledir. Çok vatansever bir cümledir, ama dengesiz bir cümledir. Çünkü her mezuna, mezun olur olmaz iş bulunması imkânı ancak insan

hayalinden geçer. Bir iş sahası açılmalı ve ama mutlaka bir gecikme olur. Ve bu gecikmeler sebebiyle mezunlar tam istihdama kavuşamazlar v.s.

Görülüyor ki denge muhafaza edilmeli dengesiz davranışlardan kaçınmalı dediğimiz zaman hem müsbet tarafı ile hem de menfi tarafı ile zorunlu olan dinamikleri nazara alıyoruz.

III- ENERJİ AÇIĞI KONUSU

22 Haziran 1996 günü TRT 1 kanalı 13.00 haber bülteninde Sayın Başbakan Mesut Yılmaz'ın bir konuşması verildi. Sayın başbakanımızın beyanına göre Türkiye büyük bir enerji darboğazındadır. Enerji darboğazını atlatabilmek için 3 milyar dolarlık bir yatırım şarttır. Şimdiden tedbir almamız lâzım dedi, ve ondan sonraki gazetelerde de Eylül 1996'dan itibaren Türkiye'de karartmaların başlayacağı belirtiliyordu.

Şimdi enerji açığının nasıl ortadan kaldıracamız dediğimiz zaman, dünyaya bakıyoruz. Türkiye'de olan bu durum dünyada da var. Hatta gelişmiş sanayi devletleri olan Almanya'da da, Fransa'da da var. Diğer devletlerde de vardır. Çünkü yukarıda dediğimiz gibi sanayi devamlı enerji isteyen bir sektördür. Bu enerjinin de belli kaynakları vardır. Katı yakıtlar, sıvı yakıtlar ve nükleer kaynaklar v.b. vardır. Almanların meşhur Spiegel dergisi 1976 yılında bir inceleme yayınladı. Zannediyorum iki sayı arka arkaya dünyadaki ve Almanya'daki enerji darboğazlarını dile getirdi. Ve bunların tek çıkış yolunun nükleer enerji santralleri olduğunu belirtti. Çevre yeşil kalsın, kelebekler uçsun, ceylanlar koşsun diye enerji tesisi yapmayacağız, yollar açmayacağız diye bir davranışta bulunmak memleket menfaatine değildir diye bir uzun rapor yayınladı.

IV- KARŞI PROTESTOLAR

Şimdi meseleyi buraya getirdiğimiz zaman: Almanya'daki ve Türkiye'deki bazı çevre koruma istikâmetindeki protestolara rastlıyoruz ve bazı sert değerlendirmelere tesadüf ediyoruz. Bunların bir kısmını ele alalım.

Almanya'da bilhassa 1970'li yıllardan itibaren çevre korunması için büyük protesto yürüyüşleri oldu ve toplantılar düzenlendiği görüldü, ve halen de devam ediyor. Bunlara göre otobahn yapılmamalıdır. Çünkü tabiatın güzel manzaraları yok ediliyor, çiçekler, ağaçlar, yeşil alanlar muhafaza edilsin. Nükleer enerji kurulmamalıdır. Çünkü zehir saçıyor v.s. Diğer ülkelerde de aynı şeyler görülüyor.

Memleketimizde son olarak Gökova nükleer santrali ile ilgili olarak bir takım protestolar değerlendirmeler, ve röportajlar yayınlandı ve bu santrali kuranların mesul olduğu, çünkü insanları öldürecek bir tesis olduğu belirtildi. Hatıra şu sorular geliyor: Gökova santrali durup dururken kurulan bir santral değildir:

1- Bir enerji ihtiyacını karşılamak için düşünülmüştür. Enerji darboğazını aşmak için düşünülmüştür.

2- Bu santralin projesi yapılmıştır. Bu santral projesi birtakım mühendislerin elinden geçmiş yatırım olduğu için Devlet Planlama Teşkilatından geçmiştir. Bakanlar kurulundan herhalde geçmiştir. Ve bir sürü mühendis, uzman, ve memleket çocuğunun imzası ile bu projenin gerçekleşmesi sağlanmış böylece santralin ortaya çıkması gerçekleşmiştir. Ve bu gerçekleşme trilyonlarca liraya mal olmuştur. Şimdi biri kalkıp dese ki "bu santral çevreye zarar veriyor yıkalım, yapmayalım". Bu soruları nasıl cevaplandıracağız bilemem. Devlet Planlama Teşkilatı nasıl buna "evet" demiştir. Mühendisler nasıl "evet" demiştir. Bir de bakanlıklar bu konuda nasıl müsbet raporlar vermiştir.

Soruları açıkta kalıyor. Yine son bir iki aydır bir taraftan merhum Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL, diğer taraftan da halen Devlet Başkanı olan Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL bu santrale bazen sahip çıkan bazen de kaldırılmasını isteyen beyanlar sergilimektedir. Gazetelere bakınca; insan hangisinin doğru, hangisinin ne zaman yapıldığına karar vermekte güçlük çekmektedir.

Şimdi diyoruz ki bir taraftan enerji açığı var ve diğer taraftan enerji açığının gidermek için tedbirler alınıyor ve bu tedbirlerin alınmasında Türk münevverlerinin; mühendisi ile, doktoruyla, kimyageriyle, hukukçusuyla, planlamacısıyla çalışıyor ve bir tesis ortaya geliyor. Arkasından bir çevreci veya birkaç çevreci "bu santral zararlıdır. Engel olalım" diye, ortaya bir fikir(!) atıyor ve böylece bu santralin yok olması ve yıkılması ile karşı karşıya geliyoruz ki böylece müsbet bir netice doğurmayan ve memleketimizin gerçeklerine uymayan bir durum söz konusu olmaktadır.

NETİCE

Yukarıdan beri belirttiğimiz esaslardan şu neticeyi çıkarmak mümkündür.

1- Çevre herşey demek değildir. Bir diğer deyişle Türkiye'deki insanların ihtiyaçlarının tamamı ve yegânesi çevreyi korumak değildir. Mesela bir enflasyon problemi vardır. Herkesi ilgilendirir en az çevre kadar önemlidir. Bir fuhuşla mücadele sektörü vardır. Devlet sosyologuyla, polisiyle, hakimiyle, bu sahada çalışmalar yapıyor. Bir uyuşturucu madde yaygınlaştırılması gayreti vardır. Devletin çeşitli sektörleri bu uğurda çalışıyorlar. Bunlar en az çevrenin korunması kadar önemli ve en az onlar kadar insanlara zarar veren konulardır.

2- İş bulma, yani tam istihdam en az çevrenin korunması kadar önemli bir konudur. İşsiz binlerce, milyonlarca insan

sokaklarda dolaşırken ve kahvelerde aylak aylak otururken, bütün bunların derdini görmemek ve bir çare aramamak ve fakat çevreyi koruyalım diye, sadece bu açıdan hareket etmek gerçekçi olmaz. Bir diğer deyişle, insanlar işsiz ve aç sefil bir şekilde hayatta iken ve bunların sayısı milyonları aşarken "çevreyi koruyalım, çevreyi koruyalım" diye devamlı olarak bir takım vatansever (sözde) beyanlarda bulunmak "realite" değildir.

İş bulunduğu takdirde, fabrikalar kurulduğu takdirde insanlar sevinecektir ama tabiki kirlilik de olacaktır. İmkanların el verdiği ölçüde kirlilik giderilmelidir.

Yakın bir dostum anlatmıştı: "Almanya'da çevre korunması hakkındaki kanun o kadar çok şartlar ileri sürmüştü ki, o kadar çok şey istiyormuş ki, artık bir fabrikanın yapılması imkansız hale geliyormuş. Sadece çevrenin korunması için milyonlarca mark yatırım yapılması gerekiyor. Tabii bu yatırımlar maliyeti arttıracak, fiyatları arttıracak ve piyasa şartlarına uyamayacak kimse.

3- Karanlıkta kalma bir enerji darboğazı neticesidir. Eğer biz çevreyi temiz tutalım ve mutlaka temiz tutalım, hiçbir şey düşünmeyelim derken karanlıkta kalmayı da kabul ediyoruz demektir. İster nükleer enerji tesisleri olsun, ister diğer tesisler, meselâ, termik santraller olsun, elbette kirlilik çevreye yayılacaktır. Ama bize bir enerji sağlayacaktır. Bu enerjinin sağlanması başka türlü olmuyor.

4- Sözün burasında bir felsefi noktaya temas etmek gerekir.

a- İnsanlar adalet yapayım derken, bazen çok ileri gitmekte ve hatta hiç yoktan masum insanları zarardide etmektedirler.

İnsanlar temizlik yapayım derken hiç yoktan kendilerini ve başkalarını perişan etmektedirler. (Temizlik hastası birtakım

kadınlar gibi). İnsanlar düzenli hareket edeyim derken birçok kalp kırılmakta, huzursuzluklar meydana gelmektedir.

5- Roma'nın meşhur filozofu ve hukukçusu Çıçero'un şöyle bir cümlesi var "Summum Jus summa Injuria" kısaca tercümesi: **"En üstün hukuk en büyük haksızlıktır. En üstün hukuk nasıl en büyük haksızlık oluyor diyeceksiniz. İşte sayın okuycularım, bir insan kılı kırk yararcasına ve adalet için herşeyi terkeden bir istikamette hareket ettiği zaman herhalde büyük haksızlıklara sebep olur. O haksızlıkların ortadan kaldırılması da son derece zor. Onun için "En büyük hukuk en büyük haksızlık olur" sözü yerindedir.**

Tenkid etmek kolaydır, çare bulmak zordur. Çevrenin kirliliğini ileri sürmek kolay bir davranıştır. Ama çevreyi kirletmeyelim ve kirliliğe nasıl mani olalım ve diğer dengeleri nasıl muhafaza edelim sorusuna cevap vermek her zaman kolay mı?

Şimdi: Türkiye'nin enerji darboğazında olduğu kesin. Bu enerji darboğazını gidermek için belli başlı kaynaklar var. Sıvı yakıtlar var, hidroelektrik santralleri var ve nükleer santraller var. Bunların hepsinin sahası belli, hacmi belli, kapasitesi belli ve bütün bunlar belli ve ortada iken çevre kirlenmesin demek; enerji darboğazına bir çare göstermek demek değildir. Enerji darboğazını bir başkası düşünsün demek de bir çare demek değildir. Karanlıkta kalalım fakat temiz bir çevrede yaşayalım demek de asla bir çare değildir. Bu sebeple tenkidi yapanlar bu konularda bir düzenleme getirmeli ve bir teklifte bulunmalıdırlar.

6-Kısacası çevre kirliliği ve çevre korunması uğruna yapılan mücadeleler takdire değer olmakla birlikte, eksik tarafı çarelerin gösterilmemesidir. Veyahutta 1996 Eylül ayından itibaren Türkiye'nin karanlıkta kalması kaçınılmaz olacağı kabul edilmelidir. Nitekim yaklaşık bir yıldır sık sık elektrik

kısıntısı ve yetersizliği, İstanbul gibi metropollerde de görülmeye başlandı.

7- Buraya kadar söylediklerimiz bir taraftan hukuki, bir taraftan sosyolojik değerlendirmeler, hatta bir kısmı da felsefi değerlendirmelerdir. Yeri gelmişken ve mana irtibatı içerisinde İslam Hukuku'nun bazı kaidelerini, ki temel hukuk kaideleridir ve felsefi bir muhtevaya sahiptir, buraya almak isterim:

a- İslam hukukuna göre:

"Ehven-i Şerreyn ihtiyar olunur."

Yani ortada iki zarar varsa daha az zarara katlanınız, büyük zarardan sakınınız. Yukarıdaki misalde de gördük ki, bir taraftan çevre kirliliği bir zarardır. Bir taraftan da enerji darboğazı veya işsizlik gibi bir başka zarar ve felaket vardır. İşte bunlardan birine katlanmak ve birine belli ölçülerde katlanmak gerekeceği tabiidir. Bu kaide 13 asır önce belirtilmiştir.

b- İkinci kaide şöyledir: "İki zarar tearruz ettikte ehaffi irtikâb ile âzamnın çaresine bakılır".

Yani iki büyük zarar ve felaket aynı anda geliyor bu durumda insanoğlu daha az zarar verecek olanına katlanır, büyüğünün çaresine bakmak için. Şimdi bu kaideyi yukarıdaki misallere uygulayacak olursak: Bir taraftan çevrenin kirliliği, bir taraftan da işsizlik belası karşısında birine katlanmamız gerekir. Başka türlü de bir kararı almanız söz konusu olamaz veya bu istikamette müsbet bir gelişme kaydedilemez. Ancak ikisini birden ortadan kaldıramadığımız zamanlarda söz konusu olan bu İslam hukuku kaideleri yüzlerce, binlerce insanı rahatlatmaktadır.

c- Bir diğer kaide şöyledir: "Hayrı kesir için şerri kalil'e katlanılır."

Yani büyük bir hayır, büyük bir menfaat ve fayda gelmesi için bazı küçük zararlara katlanılır. Katlanılması normaldir. Bir diğer deyişle: Şerri kalil gelecek diye hayrı kesire gitmemek akılsızlık olur.

Yukarıdaki misallere uygulayacak olursak: gerçekten de işsizlik büyük bir bela. Memleketi bu büyük beladan kurtarma için fabrikalar açıyoruz, bir takım insanlar evlerine sıcak ekmek götürmeye ve çorba pişirmeye başlıyorlar. Ama o fabrika etrafa pislik saçıyor. Şu veya bu derece insanlara zarar veriyor. Öbür taraftan da milyonlarca kişi işsizlikten kurtuluyor.

Yine aynı şekilde milyonlarca insan karanlıkta kalmaktan kurtuluyorken, diğer taraftan bazı zararlar da ortaya çıkar. Bu durumda zararların giderilmesi için çalışmamız lazımdır. Ve bu zararları önlemenin de çarelerini göstermemiz lazım. Yoksa meseleyi sadece bir tarafı ile bakmak doğru olmaz. Tabii ki her müsbet işin bir menfi tarafı vardır. Her toplumdaki artı işin bir menfi tarafı vardır. Önemli olan bu denkleği kurmaktır. Menfi ve müsbetler arasında, kâr ve zarar arasında, **benefit and cost** arasında, bu denge kurulmadığı sürece çevre korunması, çevrecilerin gayretleri tabirleri çok plâtonik, çok havada, çok temelsiz bir kavram haline gelmektedir.

Tam ilkel yaşamak istiyorsanız, dağlarda mağaralarda, derelerde yaşamanız mümkündür. Ama kimse böyle bir hayata ne katlanabilir ne de ister; en cahilinden en münevverine, en zengininden en cahiline kadar. Elektrik istiyor, su istiyor, telefon istiyor hatta cep telefonu istiyor, çünkü bunlar faydalı vasıtalar. Bunlar **benefit**'tir, fakat bütün bunların **cost**'u da var. Akşam en köylümüzün, en cahilimizin evinde dahi çeşitli özel kanalların sergilendiği filimler seyrediliyor. O elektriği meydana getirmek büyük bir maliyete sebep oluyor. Ve büyük bir kirliliğe sebep oluyor. Ama hiçkimse dağbaşıda ilkel bir hayat yaşayayım ne elektrik, ne televizyon ne de telefon isterim, çevremiz temiz olsun demiyor. Demesi de gerekmez. Hiçkimse

demez ki, sokaklarımız çöplerle dolmasın ama ben de karpuz yemeyeceğim. Kavun kabuğu atmayacağım. Böyle bir hayat olmaz. Mademki hayat vardır, hava kirliliği de olacaktır. Para geliri de olacaktır, istihdam da olacaktır. Enerji pisliği de olacaktır. Tüm bunlar tam bir kontras halinde toplumun içinde devam etmektedir.